

Przestrzeń społeczna – historia czy przyszłość

Social space – history or future

Wnętrze mieszkaniowe jest tym miejscem, które będąc najmniejszą komórką struktury zabudowy mieszkaniowej, jest równocześnie najbliższe człowiekowi zarówno w sensie fizycznym, jak i symbolicznym. W tej przestrzeni rozgrywają się podstawowe relacje społeczne, przestrzenne i estetyczne, a jej ukształtowanie i wyposażenie bezpośrednio wpływa na jakość środowiska mieszkaniowego.

Według Kazimierza Wejcherta brak przestrzeni społecznej skutkuje zmniejszeniem bezpieczeństwa i świadczy o zaniku więzi międzyludzkich. Constantinos A. Doxiadis konieczność kształtowania zabudowy skupionej wokół wspólnej przestrzeni wyprowadzał z wymagań skali człowieka, która skłania do przyjęcia formy podstawowej komórki sprzyjającej zachowaniom społecznym.

Kształtowanie struktury urbanistycznej opartej na sekwencji wnętrz społecznych ma ścisły związek ze zjawiskiem terytorializmu, który objawia się dążeniem do określenia obszaru naszego działania, granic „własności” i wynika z dążenia ludzi do łączenia się w grupy społeczne. Funkcja terytorializmu i poczucie więzi grupowej występuje wyraźnie w stosunku do miejsca zamieszkania, z którym człowiek identyfikuje się najmocniej i najdotkliwiej odczuwa zamach na swą autonomię, również terytorialną. Florian Znaniecki podkreśla znaczenie świadomości grupowej, która wyraża poczucie przynależności, uczestnictwa i odrębności oraz sprzyja rozwojowi współdziałania¹.

Zarówno naukowcy, jak i poddani badaniom mieszkańcy wśród licznych komponentów fizycznych środowiska, które według nich bezpośrednio lub pośrednio wiążą się z pojęciem *terytorium*, wymieniają skalę przestrzeni, środowisko zgodne z wyobrażeniami, ciszę i prywatność, a także obecność zewnętrznej przestrzeni półprywatnej czy widok z okna pokoju dziennego. Dołączyć do tej listy należy oddzielną grupę czynników natury społecznej, wśród których wielokrotnie powtarza się miejsce do spotkań i aktywności mieszkańców sprzyjające spójności społecznej, a także wyraźny podział na przestrzeń prywatną i publiczną².

Istnienie wnętrza społecznego uwarunkowane jest przynajmniej częściowym ograniczeniem przestrzeni oraz uchwyceniem ludzkiej skali, którą sir Robert Matthew uważał za podstawową zasadę w sferze mieszkalnictwa. Camillo Sitte uważał, że koncepcja ograniczonej przestrzeni nadać jej może mieszkalną i szczęśliwą strukturę. Podkreślał znaczenie kompozycji, relacji ścian i otwarc, skali i proporcji wnętrz oraz ich sekwencji dla odnoszonych wrażeń. Zwrócił też uwagę na dwa typy stosunku człowieka do przestrzeni: strach przed przestrzenią nadmiernie otwartą i jej przeciwieństwo – obawę przed nadmiernym jej zacieśnieniem³.

Wielkość przestrzeni społecznej, która odgrywałaby oczekiwane role, takie jak integracyjną, rekreacyjną czy identyfikacyjną, jest pochodną przede wszystkim dwóch czynników: możliwości wchodzenia w bezpośrednie relacje oraz różnorodnych potrzeb programowych. Tak pojmowana przestrzeń społeczna określana jest w wielu źródłach polskich i zagranicznych jako wielkość użytkowana przez 20–150 rodzin. Wspólne tereny stanowią

According to Kazimierz Wejchert, a lack of social space results in weaker safety and proves the decline of interpersonal bonds. Constantinos A. Doxiadis derived the necessity of shaping buildings around a shared space from the requirements of the human scale which induces to take a form of the basic unit conducive to social behaviours.

Shaping an urban structure based upon a sequence of social interiors is closely connected with the phenomenon of territorialism which manifests itself in aiming at defining the area of our activities, the limits of “ownership” and results from people’s tendency to form social groups. The function of territorialism and the feeling of group bonds appears clearly in relation to a place of residence with which man identifies the strongest and feels an attack on his autonomy, also territorial, the most bitterly. Florian Znaniecki emphasizes the meaning of group consciousness which expresses the feeling of affiliation, participation and separateness, being conducive to the development of cooperation.¹

From among numerous physical components of the environment which – in their opinion – are indirectly or directly related to the notion of *territory*, both scientists and surveyed residents chose the scale of a space, an environment in accordance with their ideas, quiet and privacy as well as the presence of an external semiprivate space or a view from the living room window. This list also includes a separate group of factors of social nature, most of all a meeting place and the inhabitants’ activities conducive to social compactness as well as a clear division into private and public spaces.²

The existence of a social interior is conditioned by – at least partial – limitation of space and a grasp of the human scale which Sir Robert Matthew considered as the basic principle in the sphere of housing. Camillo Sitte thought that the concept of a limited space may give it a residential and happy structure. He emphasized the meaning of composition, relations between walls and openings, scales and proportions of interiors and their sequences for impressions.

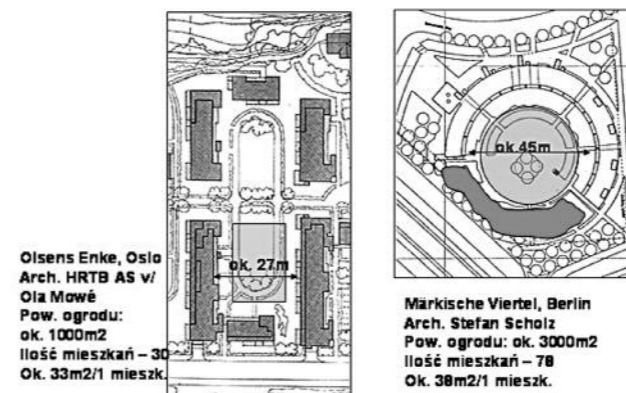
element integracyjny i spełniają konkretne funkcje użytkowe, jak place zabaw, miejsca spotkań, tereny sportu, tworząc ogród społeczny. (il. 1) Zaczątkiem przestrzeni społecznej w miejskim środowisku mieszkaniowym był dziewiętnastowieczny angielski *square*, z którego korzystał mieszkańcy okolicznych domów, dysponujący kluczem do zamykanej furtki. Podobny charakter miały niderlandzkie hofies, a zwłaszcza Beginhofy beginek z charakterystycznym dziedzińcem zielonym wewnątrz, powstające w zwartej miejskiej zabudowie. Po latach tworzą one zespoły zabudowy wielorodzinnej z przestrzenią rekreacyjną wewnątrz, z grupami drzew. Strukturę miasta przez wieki kształtowały: ulica i kwartał miejski. Przykłady licznych realizacji niemieckich i holenderskich pokazują, w jaki sposób forma urbanistyczna wnętrza sprzyjała nawiązywaniu kontaktów sąsiedzkich i utrzymywaniu w dobrym stanie bogatej roślinności. Panujący w latach 60. XX wieku powrót do natury i rozszerzające swój zasięg nurty i tendencje proekologiczne spowodowały wyodrębnienie się na obrzeżach miast zespołu mieszkaniowego, opartego na sekwencji wnętrz, w których szczególnie wyraźnie dominowały elementy przyrodnicze i społeczne użytkowanie przestrzeni. Niezwykle pomocne we wszystkich przypadkach było ukształtowanie wnętrza, sprzyjające wydzieleniu przestrzeni i przypisaniu jej do konkretnej grupy użytkowników. Status społeczny i finansowy decydował o programie użytkowym przestrzeni, w którym można było spotkać kort tenisowy i basen lub tylko łąkę i miejsce zabaw dla dzieci.

Forma zielonego wnętrza w zabudowie mieszkaniowej występująca jako przestrzeń społeczna przeżywa renesans i występuje w większości współczesnych realizacji zespołów mieszkaniowych w krajach europejskich o rozwiniętym systemie demokracji, partycypacji i współpracy społecznej. Jest elementem nierozdzielnie związanym z zespołem mieszkaniowym zlokalizowanym w strefie mieszkaniowej i strefie przedmieść. Ma najczęściej formę wnętrza centralnego, podłużnego lub nawiązującego do ukształtowania terenu. Zawsze jednak jest to przestrzeń zaznaczona w układzie urbanistycznym i bardzo często płynnie, bez wyraźnych barier przechodzi w prywatną przestrzeń ogrodów. Przestrzeń społeczna pojawia się też w projektach i realizacjach zlokalizowanych w strefach śródmiejskich i intensywnie zurbanizowanych, z wielorodzinną zabudową, często występując na wyższych kondygnacjach, powyżej struktur usługowych, umożliwiając mieszkańcom kontakt z naturą i możliwość rekreacji w bezpośrednim sąsiedztwie mieszkania.

Konkludując, można powiedzieć, że przestrzeń społeczna, będąca w strukturze urbanistycznej wnętrzem społecznym, była i nadal jest niezbędnym składnikiem środowiska mieszkaniowego, sprzyjającym identyfikacji terytorialnej i społecznej oraz umożliwiającej realizację programu istotnego z punktu widzenia potrzeb grupy. Jego rola w kształtowaniu jakości środowiska mieszkaniowego, w ocenie tej jakości przez mieszkańców jest nie do przecenienia. Można z dużą pewnością stwierdzić, iż być może wraz z rosnącymi oczekiwaniami dotyczącymi jakości środowiska rośnie zapotrzebowanie na tworzenie takiej przestrzeni. A obserwując niektóre współczesne realizacje mieszkaniowe, można powiedzieć, iż wydaje się ona czasem jedyną szansą na zapewnienie postulowanego 100 lat temu kontaktu ze światłem, słońcem i zielenią. (il. 2, 3, 4, 5)

Il. 1 Ogród społeczny w realizacjach (opr. i fot. G. Schneider-Skalska).

Ill. 1 A social garden in implementations (ed. and photo G. Schneider-Skalska).

He also mentioned two types of man’s attitude towards space: the fear of open spaces and its contradiction – a lack of room³.

The size of a social space which would play expected roles, such as integration, recreation or identification, is a derivative of two major factors: a possibility of establishing direct relations and various programmatic needs. Social space in such understanding is defined in many Polish and foreign sources as a size used by 20–150 families. Shared areas make an element of integration and fulfill some defined usable functions, such as playgrounds, meeting spots, sports grounds, forming a social garden. (Ill. 1)

The germ of social space in an urban housing environment was the 19th century English square used by the residents of local houses having a key to a gate. Netherlandic hofies, and especially Beginhofes with a characteristic green courtyard inside, in compact urban development, had a similar character. After years, they form complexes of multifamily buildings with a recreational space inside and groups of trees. For ages, the structure of a city have been shaped by a street and an urban quarter. Examples of numerous German and Dutch implementations show how the urban form of an interior was conducive to neighbourly contacts and rich vegetation. A return to nature in the 1960s and popular ecological trends and tendencies produced a residential complex on the outskirts, based upon a sequence of interiors where natural elements and a social use of spaces dominated. The shape of an interior, conducive to the separation of spaces meant for a given group of users, was unusually helpful in all cases. Social and financial status determined the usable programme of a space with a tennis court and a swimming pool or just a meadow and a playground.

The form of a green interior in housing as a social space has been revived and appears in most contemporary implementations of residential complexes in European countries with a developed system of democracy, participation and social cooperation. This element is inseparably connected to a residential complex located in residential and suburban zones. It is usually formed as a central interior, longitudinal or referring to the relief. However, it is always a space delimited in an urban layout which very often smoothly, without any visible barriers, changes over to a private space of gardens. Social space also appears in designs and implementations located in central and intensively urbanized zones with multifamily buildings, often on higher storeys, above service structures, allowing the residents to commune with nature and relax in the direct neighbourhood of their flats.

Literatura / Literature:

1. Schneider-Skalska G., *Kształtowanie zdrowego środowiska mieszkaniowego*. Monografia 307, Politechnika Krakowska, Kraków 2004.
2. Wejchert K., *Przestrzeń wokół nas*. Fibak Norma Press, Katowice 1993.
3. *Socjologia miasta. Wybór tekstów*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Rzeszów, 2001.
4. Rapaport A., *Human Aspects of Urban Form*, Pergamon Press 1977.
5. Syrkus H., *Społeczne cele urbanizacji. Człowiek i środowisko*. PWN Warszawa 1984.
6. Chmielewski J.M., *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*. Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, 2001.

Przypisy:

- ¹ *Socjologia miasta. Wybór tekstów*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Rzeszów 2001.
- ² Rapaport A., *Human Aspects of Urban Form*, Pergamon Press 1977.
- ³ Schneider-Skalska G., *Kształtowanie zdrowego środowiska mieszkaniowego. Wybrane zagadnienia*. Wydawnictwo PK, Kraków 2004.

Endnotes:

- ¹ *Socjologia miasta. Wybór tekstów*. PA Press, Rzeszów 2001.
- ² Rapaport A., *Human Aspects of Urban Form*, Pergamon Press 1977.
- ³ Schneider-Skalska G., *Kształtowanie zdrowego środowiska mieszkaniowego. Wybrane zagadnienia*. CUT Press, Kraków 2004.

In conclusion, we may say that social space, being a social interior in an urban structure, have always been a necessary component of a housing environment, conducive to territorial and social identification and making it possible to realize a programme important from the viewpoint of a group's needs. Its role in shaping the quality of a housing environment cannot be overestimated in the residents' assessment of quality. We could say that perhaps – with rising expectations concerning the quality of the environment – demand for the creation of such a space is increasing. Observing some contemporary housing implementations, we can say that sometimes it seems the only chance for guaranteeing contact with light, the sun and greenery postulated one hundred years ago. (ill. 2, 3, 4, 5)

- il. 2, 3 F. Znaniecki, pierwszy w skali światowej socjologii pisał: „Zespoły ludzkie... mają w sferze zbiorowego doświadczenia i działania pewne wartości przestrzenne, które traktują jako wspólną wartość, nie w sensie ekonomicznym, lecz w tym ogólniejszym znaczeniu, że nimi wspólnie władają”.
- ill. 2, 3 F. Znaniecki was the first in the scale of world sociology who wrote, “Human teams... have certain spatial values in the sphere of shared experiences and activities which they treat as a common value, not in an economic sense but in this broader meaning that they govern them together.”
- (il. 2 – Amsterdam, il. 3 – Kopenhaga).
- (ill. 2 – Amsterdam, ill. 3 – Copenhagen).

- il. 4, 5 Autorzy Karty Ateńskiej w rozdziale „Mieszkalnictwo” stwierdzili, że „zdrowie każdego człowieka zależy w znacznej mierze od „warunków naturalnych”, a „słońce, zieleń i otwarta przestrzeń są trzema podstawowymi tworzywami urbanistyki”.
- ill. 4, 5 In the chapter on Housing, the authors of the Athens Charter said that “to a large extent, every man's health depends on “natural conditions”, while “the sun, greenery and open space are three basic materials of city planning”.
- (il. 4 – Skade, Dania; il. 5 – Malmö, Szwecja).
- (ill. 4 – Skade, Denmark; ill. 5 – Malmö, Sweden).

